Ədalət.- 2021.- 16 fevral. S. 6.

Seyran Səxavət dünyası

Seyran Səxavət çağdaş Azərbaycan ədəbiyyatında ədəbi-bədii və ictimai- fəlsəfi fikrin formalaşmasında böyük xidmətləri olan yazıçıdır.

Seyran Səxavət yaradıcılığı çağdaş Azərbaycan nəsrinin ən mühüm ədəbi hadisələrindən biridir. XX əsrin 70-ci illərindən başlayaraq Azərbaycan nəsrini dəbdəbədən, şüarçılıqdan, süni pafosdan, təsvir və təhkiyə bəsitliyindən uzaqlaşdırmağa nail olmuş Seyran Səxavət nəsrimizə mövzu, ideya, məzmun və forma yeniliyi ilə səciyyələnən nəfəs gətirmişdir.

Yazıçının yaradıcılıq dünyası

bütövlükdə zəngin daxili aləmin, sistemli bədii təfəkkürün, dünyagörüşün güzgüsüdür və Azərbaycan nəsrində ayrıca bir mərhələ kimi qiymətləndirilməlidir. Çünki Seyran Səxavət yaradıcılığı klassik Azərbaycan nəsri ilə çağdaş nəsr arasında etibarlı mənəvi körpü rolunu oynayır.

Seyran Səxavət çağdaş Azərbaycan bədii nəsrinin ən məhsuldar yaradıcılarındandır. Ədibin bənzərsiz fərdi üslubu, fərqli yazı tərzi, özünəməxsusluğu, orijinal istedadı, əsərlərində qaldırdığı problemlərin aktuallığı, yaradıcılığına məxsus dərin humanizm, fəlsəfilik, psixoloji dərinlik ilk qələm təcrübələrindən başlayaraq bu günə qədər geniş oxucu kütləsinin və ədəbi-elmi ictimaiyyətin diqqətini daim özünə cəlb etmişdir. Şair, nasir, publisist və dramaturq kimi geniş oxucu auditoriyası, rəğbəti və sevgisini qazanan Seyran Səxavətin çoxjanrlı və çoxşaxəli yaradıcılığını müasir ədəbi tənqid daim diqqətlə izləmişdir.

Seyran Səxavət həyatın geniş sosial mənzərəsini deyil, onun insan mənəviyyatında doğurduğu konkret, retrospektiv cəhətlərini işıqlandırmış, nəsrin müxtəlif janrlarında mövcud cəmiyyətin tipik mövzularını, problemlərini, milli və ümumbəşəri məsələlərini, mürəkkəb insan xarakterlərini özəl boyalarla əks etdirmiş və yazıçı istedadının poetik sirlərini canlandırmışdır.

Seyran Səxavət dilimizin gözəlliyini, zənginliyini özündə ehtiva edən, xalq ruhuna yaxın, Tanrıya sevgiyə və bağlılığa, insanın özünüdərkinə, mənəvi cəhətdən kamilləşməsinə həsr olunan, ümumbəşəri ideyalara söykənən, dərin məzmunlu, düşündürücü romanların, povestlərin və hekayələrin müəllifidir. O, dünyaya özünəməxsus baxışı olan yaradıcı şəxsiyyət, Sözə həssaslıq və ehtiramla yanaşan, Haqqı-Sözü yerində və zamanında deməyi bacaran cəsarətli qələm sahibidir.

Seyran Səxavət - Xanlarov Seyran Əsgər oğlu 1946-cı ildə Füzuli rayonunun Yağlıvənd kəndində ziyalı ailəsində doğulmuşdur. Orta məktəbi həmin kənddə bitirdikdən sonra 1962-1964-cü illərdə Natəvan adına Füzuli şəhər məktəbində direktor köməkçisi vəzifəsində çalışmışdır. 1964-1970-ci illərdə Azərbaycan Dövlət Universitetinin (indiki Bakı Dövlət Universitetinin) şərqşünaslıq fakültəsində fars şöbəsində ali təhsil almış, Sovet ordusu sıralarında əsgəri xidmət zamanı SSRİ Müdafiə Nazirliyində tərcüməçi işləmişdir (1970-1972). Hərbi xidməti başa vurduqdan sonra "Ədəbiyyat və incəsənət" qəzeti redaksiyasında xüsusi müxbir, ədəbi işçi kimi fəaliyyət göstərmişdir. 1974-1976-cı illərdə göndərişlə İranda tərcüməçi işləmişdir. 1976-cı ildə Bakıya qayıdan yazıçı 1981-ci ilədək "Ədəbiyyat və incəsənət" qəzeti redaksiyasında ədəbi işçi kimi fəaliyyət göstərmişdir. 1981-1991-ci illərdə "Ulduz" jurnalı redaksiyasında nəsr şöbəsinin müdiri vəzifəsində çalışmışdır. Yazıçı hal-hazırda Azərbaycan Yazıçılar Birliyində nəsr şöbəsində işləyir.

İlk bədii yazısı

1962-ci ildə 16 yaşında ikən "İki sevgi" adlı şeiri "Qızıl Araz" qəzetində çap olunan Seyran Səxavət şeir, hekayə və publisistik yazıları ilə bugünə qədər mətbuat səhifələrində müntəzəm çıxış edir. Şair, filologiya elmləri doktoru Qasım Qasımzadə hələ tələbəlik illərində gənc Seyranın istedadını yüksək qiymətləndirmiş, "Azərbaycan gəncləri" qəzetində o illər üçün dəbdə olan "Uğur olsun" yazıb gənc şairə uğurlar arzulamışdır. Seyrana "Səxavət" təxəllüsünü də elə həmin yazısında Qasım Qasımzadə vermişdir.

Hələ ADU-nun şərqşünaslıq fakültəsinin V kursunda oxuyarkən, 1970-cu ildə gənc şairin "Adalar" adlı ilk şeirlər kitabı çap olunur və ədəbi ictimaiyyət tərəfindən böyük maraqla qarşılanır. 1977-ci ildə isə şairin "Mənim planetim" adlı ikinci şeirlər kitabı işıq üzü görmüşdür. Çap olunduğu gündən həmin kitablar ədəbi tənqid və oxucular tərəfindən poeziyada yeni nəfəs, yeni söz kimi qarşılanmışdı. Seyranın 1970-ci ildə işıq üzü görən "Adalar", 1977-ci ildə nəşr olunan "Mənim planetim" kitablarında yer alan şeirlərin böyük əksəriyyətində gənc müəllif sevən qəlbinin pünhan duyğularını dilə gətirir, məhəbbətin ülviyyətindən, qüdsiyyətindən yazırdı. Sənətə şeirlə gələn, ilk qələm təcrübələrində bədii müşahidə və araşdırmasını lirikanın, rübabi duyğu və hisslərin işığında aparan gənc müəllifin yaradıcılığında poeziya xətti nə qədər uğurlu alınsa da, Seyran Səxavətin yaradıcılığının bənzərsizliyini üzə çıxaran məhz onun zəngin ədəbi ənənələrə söykənən nəsr yaradıcılığı olmuşdur.

Ədibin müasiri,

çağdaş Azərbaycan poeziyasının görkəmli simalarından olan, əsərləri ilə çağ-

daş poeziyamıza yeni ruh, yeni nəfəs, bədii-fəlsəfi obrazlar sistemi gətirən Ramiz Rövşən Seyran Səxavət haqqında müsahibələrinin birində belə deyir: "Mən tam səmimiyyətlə deyirəm ki, Seyran mənim, Sabir Rüstəmxanlının və bir çox yaradıcı dostlarımızın, yaşıdlarımızın gözünü qorxudan bir şair idi. Amma xoşbəxtlikdən o sonra şeirdən nəsrə keçdi. Bu barədə mən bir dəfə demişəm ki, Şairlərin xoşbəxtliyindən, nasirlərin bədbəxtliyindən Seyran Səxavət şeirdən nəsrə keçdi" .

Müsahibələrinin birində yazıçıya sual verirlər: "Şeirdən nəsrə keçid sizin üçün çətin olmadı ki? O zaman Seyran Səxavət bu suala çox orijinal bir cavab vermişdi: Əgər mən inşaat mühəndisliyindən ayrılıb nəsr sahəsinə gəlmiş olsaydım, bu, əlbəttə, çətin olardı, amma indi niyə çətin olsun ki? Şeirin də, nəsrin də, dramaturgiyanın da, publisistikanın da materialı, özülü sözdür. Bu baxımdan keçidlərdə təəccüblü bir şey yoxdur. Hansı sahədə özünü tapsan da, yenə tikinti materialın - xammalın söz olacaq. Buna görə də şeirdən nəsrə keçərkən mən heç bir çətinlik hiss etmədim. Mənim üçün şeirdən nəsrə keçmək şer yazanda bir bənddən başqa bəndə keçmək kimi bir şeydi. 1970-ci ilə qədər şeir yazmışam. Amma əslinə qalanda yaradıcılığa nəsrlə başlamışam. Çünki, şeir yazdığım zamanlarda çox yeniyetmə idim və bu yazdıqlarım yaradıcılıq deyildi. Sadəcə ədəbiyyat aləmində vurnuxurdum. VI-II sinifdə oxuyanda "İki arzu" adlı ilk şeirim rayonda "Qızıl Araz" qəzetində dərc olundu. Universitetin şərqşünaslıq fakültəsində oxuduğum illərdə də şeirlər yazırdım. V kursda kitablarım çap olundu. Yerəgöyə, fakültəyə, universitetə sığmırdım. Sonra əsgər getdim, zabit kimi Bişkekdə xidmət edir, gün ərzində əfqan və rus hərbçiləri arasında 6 saatadək sinxron tərcümə edirdim. 1973-cü ildə hərbi xidmətdən qayıdıb "Ədəbiyyat və incəsənət" qəzetində işləsəm də, heç nə yazmırdım. 1974-cü ildə İranın İsfahan şəhərinə tərcüməçi göndərdilər, 1 il sonra elə İsfahanda işlədiyim ərəfədə nəsr yazmağa başladım".

"1975-ci ilə qədər heç nə yazmadım. Düşünürəm ki, bu müddət ərzində susmağımla da ədəbiyyata xidmət etmiş oldum. Gözəl ədəbi nümunə yarada bilmirsənsə, kənara çəkilmək də bir növ xidmətdir. Ürəyincə olmayan şeyləri yazıb çap etdirməkdənsə, susmağı bacarmaq özü də yazmaq qədər istedad istəyir".

Müsahibədən də aydın olduğu kimi, Seyran Səxavət 1975-ci ildə nəsr yaradıcılığına qədəm qoymuş, İranda tərcüməçi işləyərkən "Hamı elə bilirdi" adlı ilk hekayəsini yazmış və nəşr olunmaq üçün Bakıya göndərmişdir. Hekayə "Ədəbiyyat və incəsənət" qəzetinin Üzeyir bəy Hacıbəyliyə həsr olunmuş yubiley nömrəsində çap olunmuşdur. Ramiz Rövşən bu hekayəyə yüksək qiymət verərək Seyran Səxavəti dünya şöhrətli Amerika yazıçısı Folknerlə müqayisə etmişdir. Bu hekayə müəyyən mənada avtobioqrafik səciyyə daşıyır, müəllifin babası Bəylər kişi və onun müasirləri hekayənin əsas obrazlarıdır. Seyran Səxavətin ilk hekayələr kitabı da məhz bu hekayənin adı ilə "Hamı elə bilirdi" adlanır. Bu kitab 1979-cu ildə Bakıda çap olunmuşdur. Kitaba yazıçının "Hamı elə bilirdi", "Çayçı Rəşid", "Alça çiçəyi", "Toy havası", "Ət taxtası", "Dəyirmanın boğazında", "Parovozsürən" hekayələri və "Ağrı" povesti daxil edilmişdir. Bu əsərlər onlardakı obrazlar canlılığı və avtobioqrafik məzmunu ilə diqqəti çəkməkdədir.

Seyran Səxavətin əsərlərində

mənəvi-əxlaqi məsələlərin işıqlı mövqelərdən maraqlı həllinə və insan xarakterlərinin orijinal boyalarla təsvirinə rast gəlirik. Yazıçının əsərlərinin dili xalq danışıq dilində olduğu qədər canlı və anlaşıqlı, üslubu, sujeti, bədii quruluşu isə olduqca təbii və sadədir.

Xalq şairi, professor Bəxtiyar Vahabzadə Seyran Səxavətin yaradıcılığı ilə bağlı "Ədəbiyyat və incəsənət" qəzetində "Oxudum, heyran oldum" adlı olduqca maraqlı bir resenziya yazmış, onun bir sıra əsərlərini təhlil süzgəcindən keçirmiş və yazıçının üslubi özünəməxsusluğu ilə bağlı maraqlı fikirlər söyləmişdir.

İlk yaradıcılıq axtarışlarının toplandığı "Hamı elə bilirdi", "Yaz oğrusu" və digər kitablar da bir daha göstərir ki, Seyran Səxavət hələ gənclik illərindən əsl vətəndaş qayğıları ilə, daxili narahatçılıqla yazır. Onun "Ət taxtası" və "Dəyirmanın boğazında" hekayələrində cəmiyyətimizdəki meşşan əhval-ruhiyyəli adamlar kəskin tənqid olunur.

Seyran Səxavətin "Ağrı" povestində müharibə illərində Azərbaycan kəndlərindən birində yaşayan əsgər ailəsinin taleyindən bəhs edilir. Müəllif əsəri "Ağrı" adlandırsa da, əsərdə bu ağrılardan daha çox müharibə dövrü adamlarının xarakteri və münasibətləri maraq obyektinə çevrilmişdir. Bəlkə də, buna görədir ki, oxucu əsərdən müharibə dövrü kəndinin ümumi panoramını, kardinal problem və qayğılarının geniş təsvirini gözləmir.

Povestdən çıxan belə bir məna

daha çox diqqəti cəlb edir ki, həyatın törətdiyi heç bir dəhşət və ağrı nə qədər ağır olsa belə insanların qarşılıqlı məhəbbəti və qayğısının qarşısında aciz və gücsüzdür.

Qeyd edək ki, ilk qələm təcrübələri toplanmış "Hamı elə bilirdi" kitabı Seyran Səxavətin uğurlu yaradıcılıq axtarışlarının nəticəsi kimi diqqətəlayiqdir və bu axtarışlar gənc yazıçını nəsrin böyük dünyasına gedən yola qovuşdurur.

Seyran Səxavətin hekayələrinin başlıca mövzusu insanın mənəvi-əxlaqi kamilləşməsi, ruhən təmizlənməsi, günahlarını və səhvlərini dərindən dərk edib durulması, saflaşması prosesi ilə bağlıdır. Onun əsərləri dil, üslub, sənətkarlıq, həm də poetik prinsip baxımından orijinallığı ilə seçilir. Seyran Səxavətin əsərlərini təhlil edərkən aydın hiss olunur ki, yazıçının möv-qeyi Mirzə Ələkbər Sabirlə yaxından səsləşir. Böyük Sabir kimi Seyran Səxavət də məsələlərə münasibət bildirməkdə sərt və amansızdır. "Paravozsürən", "Dəyir-manın boğazında" hekayələrində yazıçı Zülfəli, Bomba Saleh kimi obrazları danış-dıraraq onların iç üzünü açır və tipi öz dili ilə ifşa edir.

Böyük Sabirlə başlayan tipi öz dili ilə ifşa etmək ənənəsini Seyran Səxavət öz əsərlərində uğurla davam etdirir. Sabir tərəqqiyə, milli oyanışa nail olmağın yolunu elmə və təhsilə yiyələnməkdə, özünüdərketmədə, dünya işlərindən baş çıxarmaqda görür. Buna görədir ki, M.Ə.Sabirin yaradıcılığında məktəbə, maarifə, elmə, təhsilə köhnəpərəst münasibətin sərt tənqidi mühüm yer tutur:

"Bilməm nə görübdür bizim oğlan oxumaqda", "Neçin məktəbə rəğbətim olmayır", "Uşaqdır", "Oxutmuram, əl çəkin", "Müəllimlər syezdi" və s. kimi satiralarında elmsizliyin, savadsızlığın bəlaları, məktəbin və təhsilin düşmənlərinin ifşası, yalnız elm öyrənməklə, təhsil almaqla özünüdərkin isbatı kimi öz dövrü üçün aktual olan məsələlərdən söz açmışdır.

Əslində, həmin məsələlər sadəcə Sabirin dövrü üçün aktual deyil. Təəssüflər olsun ki, üstündən uzun illər keçməsinə baxmayaraq bu elmsiz mühit, cəhalət müasir dövrümüzdə hələ də öz aktuallığını qoruyub-saxlamaqdadır. Seyran Səxavətin "Paravozsürən" hekayəsinin baş qəhrəmanı Zülfəli də Mirzə Ələkbər Sabirin satiralarının qəhrəmanları kimi məktəbi, maarifi lənətləyir, oxumuş adam görmək istəmir.

(ardı növbəti sayımızda)

Xəyalə Zərrabqızı